

بررسی تحلیلی-تطبیقی نظریه بساطت مشتق

در آراء سید سند و ملاصدرا

فاطمه عابدینی^۱

علی ارشدریاحی^۲

محمود زراعت‌پیشه^۳

چکیده

در علمی نظیر منطق، اصول فقه و فلسفه، در باب مشتق و حقیقت اجزاء تشکیل دهنده آن، دو نظریه اصلی مطرح شده است: ترکیب مفهومی مشتق و بساطت آن. انتخاب هر یک از این دو رأی، تفاسیر متفاوتی را از مسائل فلسفی بدست می‌دهد، لذا فلاسفه، همچون سایر اندیشمندان علوم دینی، در گزینش یکی از این دو رأی، نهایت دقت را بکار برده‌اند. در میان این دیدگاهها، سید سند نظر متفاوتی ارائه کرده و به مجمل بودن مشتق معتقد است. او بر این باور است که مشتق، بالقوه (نه بالفعل) از سه جزء ترکیب شده است. بررسی آراء ملاصدرا نشان می‌دهد که نظریه‌یی که با نام سید سند در آثار ملاصدرا رد شده، با آنچه در بیانات خود سید سند یافت می‌شود، انطباق ندارد. او بیشتر به نظر رقیب سید سند، یعنی محقق دوانی، گرایش دارد.

کلیدواژگان: مشتق، ترکیب، بساطت، سید سند، ملاصدرا، دوانی.

مقدمه و تاریخچه بحث

مبحث مشتق و حقیقت اجزای تشکیل دهنده آن، یکی از مباحثی بشمار می‌رود که علاوه بر علمی نظیر منطق و اصول فقه، در فلسفه نیز بمقتضای مباحث فلسفی مطرح شده است. میتوان آراء رایج تا زمان سید سند در این زمینه را در سه رأی دسته‌بندی کرد: نظر جمهور متکلمین، نظر میر سید شریف جرجانی و نظر محقق دوانی.

نظر نخست اینست که مشتق مفهومی مرکب از ذات، صفت و نسبت است و مراد از صفت همان مبدأ اشتقاق است (سبزواری، ۱۳۶۰: ۴۵۷). بعنوان مثال، مشتقی همچون عالم، مرکب از علم (مبدأ اشتقاق)، انسان (ذات) و نسبتی است که میان ذات و مبدأ برقرار است. ملاصدرا این نظریه را در الشواهد الربوبية فی المناهج السلوکية در ضمن بیان دیدگاههای مختلف درباره مشتق، نقل کرده و آن را به متکلمان نسبت می‌دهد (ملاصدرا، ۱۳۸۲ الف: ۵۸). او در رساله شواهد الربوبية نیز بار دیگر این

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری است. تاریخ دریافت: ۹۷/۱۱/۱۰ تاریخ تأیید: ۹۸/۲/۲۵

۱. دانشجوی دکتری حکمت متعالیه، گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه اصفهان fatemeh.abedini12@yahoo.com

۲. استاد گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه اصفهان (نویسنده مسئول) Arshad@ltr.ui.ac.ir

۳. استادیار گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه بیرجند m.zeraatpish@birjand.ac.ir